

De grens van de beleidsinvloed

De effecten van het overheidsbeleid op natuur en landschap zijn moeilijk meetbaar. Buiten het beleid zijn er ook andere factoren die veranderingen veroorzaken. Toch heeft het beleid van de overheid de pretentie om de ontwikkelingen in natuur en landschap te beïnvloeden en zelfs te sturen. Empirische studies naar de uitwerking van het beleid zijn belangrijk om deze pretentie te onderbouwen, maar ze zijn zelden uitvoerbaar. Een onderzoek naar verschillen in het gevoerde beleid en in natuur en landschap in de grensstreek van Groningen en Niedersachsen kan hiervoor aanknopingspunten bieden.

Alco van Klinken, Arjo Bunscoeke

Onderzoekopzet

In 1991 en 1992 hebben de universiteiten van Groningen en Oldenburg zo'n onderzoek uitgevoerd. Aanleiding daarvoor was de indruk onder vogelkijkers in Groningen dat er aan weerszijden van de landsgrens interessante verschillen bestonden. Inzicht in deze verschillen zou voor de overheden kennis opleveren om tot een gefundeerd natuur- en landschapsbeleid in het grensgebied te komen. Het project werd opgedeeld in vier deelonderzoeken: landschap,¹ landbouw,² broedvogels³ en vegetatie,⁴ en het geheel werd gebundeld in een eindrapport.⁵ De basisgedachte voor dit onderzoek was dat een van nature homogeen gebied en een kunstmatige onnatuurlijke grens een goede gelegenheid bieden om de effecten van verschillen in beleid te bestuderen. In het Gronings-Duitse grensgebied doen deze omstandigheden zich voor. Wil men ooit een uitspraak kunnen doen over de invloed van overheidsbeleid, dan zou hier een kans liggen om enige empirische gegevens te verzamelen.

Homogeen gebied

Het onderzochte gebied is wat betreft klimatologische en hydrologische omstandigheden redelijk homogeen. De enige natuurlijke verschillen in het gebied zijn de bodemty-

pen. Bij elke afwezigheid van menselijk handelen zouden dus uitsluitend verschillen in landschap, broedvogels en vegetatie gevonden worden die veroorzaakt zijn door verschillen in bodemtypen: van noord naar zuid zijn dat klei, klei op veen en zand. Oost-west verschillen zijn daarentegen veroorzaakt door verschillen in menselijke invloed. Deze schematische opzet wordt geïllustreerd in figuur 1. Als de noord-zuid verschillen domineren over de oost-west verschillen heeft 'de bodem' meer invloed op de natuur en het landschap dan 'het beleid'.

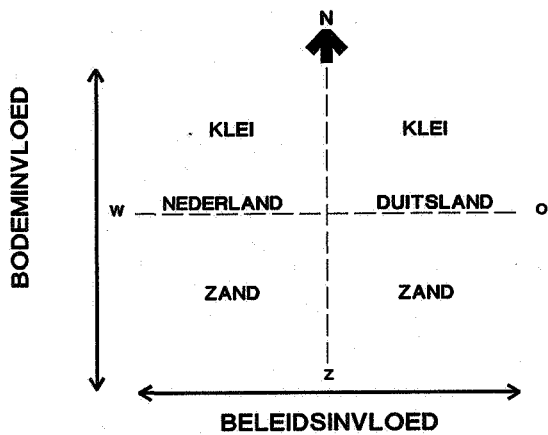
Beleid

Het begrip beleid wordt hier breed opgevat, dus zowel (inter)nationaal overheidsbeleid (bijvoorbeeld de landbouwpolitiek) als plaatselijke activiteiten (bermbeheer, waterhuishouding en dergelijke). In beleidskringen zijn veel discussies gegaan over afzonderlijke thema's van de invloed van het overheidsbeleid, zoals de invloed op de algemene natuurkwaliteit, en de invloed van landinrichtingsprojecten of de invulling van het nulalternatief bij milieueffect-rapportages. Toch ontbreekt een samenvattende studie naar de invloed van het overheidsbeleid vergeleken met andere factoren die veranderingen in natuur en landschap veroorzaken. In zijn algemeen-

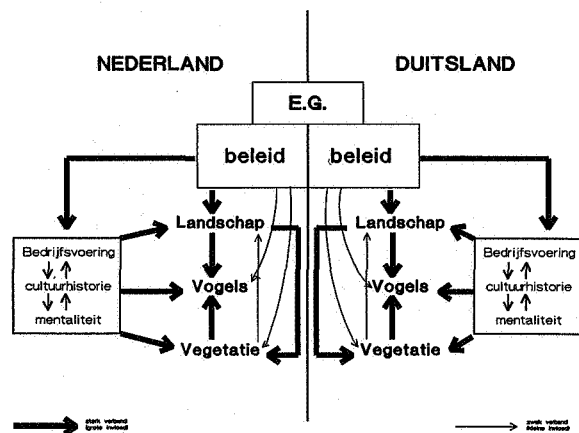
heid worden als andere factoren genoemd: ontwikkeling van het milieubewustzijn, economische recessie of expansie en ontwikkelingen met betrekking tot de landbouw.⁶

Verskillende invloeden op natuur en landschap

Bij de studie in het Gronings-Duitse grensgebied is het volgende gedachtenmodel over de verschillende natuur- en landschapsinvloeden gehanteerd (figuur 2). De broedvogels en de vegetatie worden beïnvloed door landschappelijke factoren zoals grondsoort, waterpeil en opgaande beplanting. Daarnaast beïnvloedt de manier waarop de landbouw bedreven wordt de vogelstand en de vegetatie in belangrijke mate. De keus van gewassen, maaidata, bestrijdingsmiddelen en bemesting zijn onderdelen van de bedrijfsvoering die voor vogels en vegetatie een sturende invloed kunnen hebben. Verder worden ze ook door het overheidsbeleid beïnvloed, zij het vaak niet in directe zin. Overheidsingrepen laten zich in het veld gelden via bermbeheer en waterhuishouding. Het beleid schept verder randvoorwaarden voor het gevoerde beheer en voor grote landschappelijke structuren. Het landschap wordt echter ook bepaald door de cultuurhistorie, de mentaliteit en de landbouwkundige bedrijfsvoering.

Figuur 1. Schematisch overzicht van de opzet van het grensproject: de oost-west verschillen zijn vooral een maat voor beleidsinvloed, de noord-zuid verschillen worden daarentegen vooral veroorzaakt door bodemkundige verschillen.

Figuur 2. Schematisch overzicht van de algemene verbanden tussen de concreet, in het veld aanwezige, verschillen in het grensgebied en de (beleidsmatige) achtergronden. De plaats in het schema geeft geen hiërarchie in invloed weer.

Het beleid en beheer uit het verleden, hier samengevat met de term 'cultuurhistorie', bepalen voor een groot deel de kavelstructuur, de verspreiding van de boerenerven en de verbouwde gewassen.

Uitgangspunten

De empirische studie waarvoor zich hier de mogelijkheid voordeed, kon binnen de beschikbare tijd niet uitputtend zijn. Over de gehanteerde methode is dan ook uitgebreid gediscussieerd. Het onderscheid dat in dit onderzoek gemaakt wordt tussen bodem en beleid, kan op het eerste gezicht stuiten op bezwaren. De bodem en het beleid (d.w.z. het menselijk handelen) zijn immers niet onafhankelijk van elkaar. Op

een ander type bodem wordt bijvoorbeeld een ander type landbouw gevoerd. Maar ook al is er een wisselwerking tussen bodem en beleid aanwezig, het laat de geconstateerde verschillen tussen Groningen en Niedersachsen onverlet.

Daarnaast kan het globale karakter van de weergave van de verschillen in menselijk handelen bezwaren oproepen. Er zijn zeer veel plaatselijke verschillen niet meegenomen in de beschrijving. De weergave is door zijn globaliteit weliswaar niet compleet geweest, maar alle potentieel relevante factoren zijn in de beschouwing betrokken.

Resultaten

Uit de resultaten van het onderzoek in de

Gronings-Duitse grensstreek valt een onderscheid te destilleren tussen de invloed van het overheidsbeleid en die van de factor 'bodem'. Er lijkt een verband te bestaan tussen de invloed van het beleid en de schaal van het onderzochte object: hoe groter de schaal, hoe meer de invloed van het menselijk handelen aanwijsbaar is. De meest grootschalige onderwerpen van onderzoek, het landschap en de wateraanvoer, laten de duidelijkste invloed van het menselijk handelen zien. Op het meest kleinschalige onderzoeksobject, de terrestrische vegetatie, was de invloed van de bodem het meest dominant. Het onderzoeksobject dat qua schaal er tussenin zat, de broedvogels, liet een intermediair beeld zien.

In het Gronings/Duitse grensgebied is een bosontwikkelingszone gepland ten oosten van Oudeschans, een vergelijkbaar landschap als op deze luchtfoto ten noorden van Bour-tange. De bovenkant van de foto is Duits grondgebied, foto Aerophoto Eelde.

De interactie die in figuur 2 staat beschreven tussen de verschillende menselijke activiteiten, is niet ontward. Het meest complex blijkt het om de effecten van het overheidsbeleid te onderscheiden van de effecten van het overige menselijk handelen (zoals cultuurhistorie, mentaliteit, en dergelijke). Bovendien is het overheidsbeleid zelf intern zeer divers. Dit bevestigt de moeilijkheid om de precieze invloed van het overheidsbeleid op de veranderingen in natuur en landschap aan te geven.

Conclusie

De kloof tussen de papieren beleidsweergave en de waarnemingen van verschillen in het veld blijft groot. Het is een onmogelijke opgave om op dit brede terrein causale verbanden te leggen. Het verband tussen beide onderzoeksvelden blijft daarom hoofdzakelijk een kwestie van discussiëren en redelijke aannamen. De geschetste onzekerheden kunnen beleidmakers nopen tot meer bescheidenheid omtrent hun invloed. Toch zullen natuur en landschap meer gebaat zijn bij

pogingen tot beleid dat in haar eigen kracht gelooft, dan overgeleverd te worden aan een vrij spel van maatschappelijke krachten. Natuur en landschap zijn een gemeenschapsgoed. Alleen al als tegenwicht tegen de effecten van economisch- en ander beleid blijft het natuur- en landschapsbeleid toch de moeite waard.

Noten

- 1 Bunscoeke, E.J.: Over de grens (deelrapport landschap), IVEM onderzoeksrapport 61, IVEM/Rijksuniversiteit Groningen, 1993.
- 2 Frieswijk, S., S. Moed, L. Zandberg en H.M. Willemsse: De boer op in het grensgebied (deelrapport landbouw), IVEM/Rijksuniversiteit Groningen, 1993.
- 3 Koks, B.J.: Broedvogels in het grensgebied van Groningen en Niedersachsen, (deelrapport broedvogels), IVEM onderzoeksrapport 61, IVEM/Rijksuniversiteit Groningen, 1993.
- 4 Stempel-Hauburger, M. & P. Janiesch: Vergleichende vegetationskundliche Untersuchungen im Agrarraum des niederländisch-deutschen Grenzgebiets (deelrapport vegetatie) Universität Oldenburg, 1992.
- 5 Klinken, A.C. van, E.J. Bunscoeke, B.J. Koks, J.J.

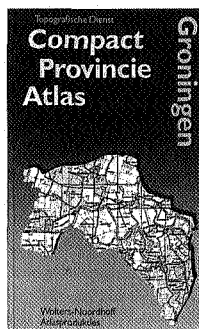
Boersema: Natuur in een agrarisch grenslandschap (eindrapport), IVEM onderzoeksrapport 61, IVEM/Rijksuniversiteit Groningen, 1993.
6 Glasbergen, P. & P.P.J. Driessen: Integrale omgevingsplanning op regionale schaal: een bestuurswetenschappelijke visie op gebiedsgericht beleid; Milieu 66 jrg. no 3 blz. 76-80, 1991.

Literatuur

Bruin, R. de & J. D. van der Ploeg: Maat houden. Bedrijfsstijlen en het beheer van natuur en landschap in de Noordelijke Friese wouden en het Zuidelijk Westerkwartier; Bos- en landschapsbouw Friesland/Groningen, Landbouwuniversiteit Wageningen, 1991.
Landinrichtingsdienst: De HELP-methode voor de evaluatie van landinrichtingsprojecten, SDU, Den Haag, 1983.
Leeuwen, B. van: Beleid voor algemene natuurkwaliteit; Landschap 10e jrg. no 4, blz. 45-52, 1993.
Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij: Structuurschema de Groene Ruimte, SDU, Den Haag, 1993.
Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer: Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra, SDU, Den Haag, 1991.

Nb

Mededelingen & Boeken

Compact Provincie Atlas Groningen, schaal 1:50.000, uitg. Topografische Dienst, Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen, 1995, f 34,75

Het heeft Europees gezien zeer lang geduurd voordat er in Nederland een topografische atlas op de markt kwam. Een bundeling van topografische kaarten is een lust voor het oog, en met name de Nederlandse topografische kaarten zijn juweeltjes van cartografie, gekoppeld aan perfecte landschapsinformatie. Maar sinds Wolters-Noordhoff Atlasproducties zich een paar jaar geleden met de uitgave van topografische atlanten ging bemoeien, kan het niet meer op. Verschenen eerst de atlanten met de schaal 1:50.000 (vier delen) voor heel Nederland, na een doorslaand succes verschenen vervolgens de provincie-atlanten 1:25.000 (op Flevoland na). Na ook historische topografische atlanten in beide schalen te hebben uitgegeven, zien dit jaar kleine handzame meeneem-atlanten het licht. De eerste serie bestaat uit de provincies Groningen, Noord-Holland en Limburg. De andere provincies zullen spoedig volgen, waaronder Friesland in 1996 en Drenthe in 1997. Voordelen van deze atlas zijn dat ze gemakkelijk zijn mee te nemen, het formaat is 16 x 28 cm, dat ze zeer actueel zijn en dat de prijs relatief laag is. Wie

met topografische kaarten werkt kent de gedegen informatie van de kaarten. De atlanten zullen hun weg naar de gebruikers wel vinden: toeristen, automobilisten, fietsers, wandelaars, landschapsarchitecten, geografen en mensen die het landschap willen leren kennen. Noorderbreedte lezers dus.

De uitsnede van de kaarten is over het algemeen uitstekend. Alleen voor het waddengebied laat dat te wensen over. Niettemin mogen we de samenstellers en de uitgever complimenteren.

Jan Abrahamse

Gerrit van Vegchel, De metamorfose van Emmen, Een sociaal-historische analyse van twintig kostbare jaren 1945-1965, uitg. Boom, Amsterdam/Meppel, 1995, f 37,50.

Dit boek is een populaire versie van het proefschrift 'We hebben Emmen met subsidie groot gemaakt'. Het geeft een beschrijving van een plaats waar na de Tweede Wereldoorlog turbulente sociaal-economische ontwikkelingen hebben plaats gevonden. Het gedegen werk van de socioloog Van Vegchel heeft Emmen gekozen als hét voorbeeld van beheerste modernisering. Een opkomende professionele bestuurlijke elite werkte met veel enthousiasme aan de opbouw van een nieuwe samenleving. Emmen was het symbool van de maakbare samenleving. Immers Emmen was in het begin van deze eeuw een typische veengemeente met zo'n 53.000 inwoners. Meer dan de helft van de beroepsbevolking was werkzaam in de veenderij. De opkomst van steenkool als brandstof was voor die mensen een ramp en journalisten spraken toen van een plaats van honger en ellende. In de jaren vijftig roemden de journalisten Emmen als het voorbeeld van Nederlandse energie. De vestiging van Enkalon (Akzo-Nobel) was een doorbraak voor de verarmde stad. Niet alleen veel werkgelegenheid werd geboden, maar ook de instroom van

hooggeschoold middenkader was een belangrijke impuls aan de cultuurvernieuwing van Emmen. Het boek geeft een indrukwekkende beschrijving van de sociaal-economische situatie van de Drentse plaats. Neem bijvoorbeeld de machtsstrijd tussen wethouder Reuvers en de stedeboouwkundigen die Emmen het centrum van nieuwe stadsplanologie van West-Europa hebben gemaakt. De controversie begon met de plaats van de schuurtjes. Reuvers pleitte voor een schuurtje aan het woonhuis, want die kon dienen als bijkeuken, washok, e.d. De stedeboouwkundigen wilden uit esthetische overwegingen de schuurtjes loskoppelen van het woonhuis. Nieuwe bouwsels aanpassen bij de oude leidt in de ogen van de stedeboouwkundigen tot niets. Burgemeester Gaarlandt is voor dit laatste argument ontvankelijk en besluit het plan als zodanig uit te voeren. Reuvers schroomt niet om eigenhandig van het raadsbesluit af te wijken, zonder ook maar iemand in te lichten. Kortom: soap in Emmen. Dit incident staat niet op zich, want de pragmatisch woningbouwpolitiek van Reuvers, gesteund door de meerderheid van de raad, wordt ondermijnd door plannen van moderne stedeboouwkundigen die gesteund worden door Gaarlandt en de meerderheid van het college. Het breekpunt zijn de uitbreidingsplannen van de wijk Angelslo. Reuvers is zeer ontevreden over de plannen en komt met een minderheidsstandpunt en verschijnt niet op de bewuste vergadering. Zijn plan wordt met 32 tegen 1 stem naar de prullenmand verwezen. En terecht want dan was Emmen net zo'n doorsnee grijze eenheidsworst geworden als de andere nieuwbouwwijken uit de jaren '60 en '70, elders in het land. Reuvers ruikt het veld in 1962. De metamorfose van Emmen geeft een uitstekend beeld van de naoorlogse ontwikkelingen op het gebied van de sociaal-economische geschiedenis, de cultuur en de politiek. Een boek om te bezitten.

Jan Abrahamse

In het spoor van de otter, A. de Jongh, uitg. Otterpark Aqualutra en Uitgeverij Interboek van Seijen, Leeuwarden, f 34,50 (incl. porto).

Het boek bevat informatie over het verleden, heden en de toekomst van de otter in Nederland. Ook komt de oprichting van het Otterpark en het onderzoek dat wordt verricht op het gebied van het zoetwatermilieu aan bod. Met name is ingegaan op het belang van de otter als graadmeter voor de kwaliteit van het zoete water. Daarnaast verhaalt de auteur over zijn belevenissen met otters tijdens zijn studie in Schotland. Met de aanschaf van het boek draagt de koper bij aan het herstel van het zoetwatermilieu en de herintroductie van de otter want een groot deel van de opbrengst van het boek komt ten goede aan Aqualutra. U kunt het boek bestellen door genoemd bedrag over te maken op giro- of banknummer van Uitgeverij Interboek, Postgironr. 36.43.776 of de Friesland Bank nr. 29.63.25.775, onder vermelding van 'Otterboek'.

Marja van Schie

Veldnamen Zuidhorn

Een veldnaam is de benaming voor een stuk grond buiten de bebouwde kom: een weiland, een bouwland, een bos of een moeras. Maar ook de naam voor een brug, een sloot, een boom of een boerderij valt onder de veldnamen. In deze veldnameninventarisatie zijn meer dan 700 veldnamen uit Zuidhorn, Noordhorn en Brittil vastgelegd. De publikatie bestaat uit een map met daarin een uitgave met teksten en een set kaarten. De Historische Kring Zuidhorn geeft dit werk in eigen beheer uit. De map is te koop bij het VVV en bij de Openbare Bibliotheek in Zuidhorn.

Rode lijst dagvlinders

In Nederland zijn deze eeuw 17 van de 70 soorten dagvlinders uitgestorven. Nog eens 30 soorten zijn bedreigd. Dit zijn de

voornaamste conclusies uit de Rode lijst dagvlinders die het ministerie van LNV op 23 mei presenteerde. De Vlinderstichting in Wageningen heeft het onderzoek voor de Rode Lijst uitgevoerd.

Voor meer informatie kunt u zich wenden tot: De Vlinderstichting, Postbus 506, 6700 AM Wageningen, tel. 08370 - 24224

Zuid Amerika in Emmen

Ter ere van de zestigste verjaardag van het Noorder Dierenpark is op 17 mei het Americasa geopend evenals vier nieuwe exposities in het Biochron. Americasa is een immens tropisch kassencomplex waarin temidden van een schitterende Zuidamerikaanse beplanting vele Zuidamerikaanse dieren een paradijselijk plekje gevonden hebben. Vanaf avontuurlijke paden en hangbruggen over waterpartijen kunnen bezoekers op velerlei niveaus kennismaken met duizenden bijzondere bewoners van het Zuidamerikaanse regenwoud. In de bomen klimmen apen zoals saki's, oesititi's en leeuwaapjes, in de vijvers zwemmen talloze vissen, waaronder honderden piranha's. Boven de hoofden van de bezoekers vliegen luidruchtige, felgekleurde vogels. Maar ook voor piepkleine oerwoudebewoners is ruimte gereserveerd. Zo hebben bladsnijdersmieren er een spectaculair onderkomen net als de gifkikkers. Ook een wandeling door de nachtelijke jungle is spannend. Dan scheren de vleermuizen rakelings over de bezoekers heen en bewegen luiaards zich uiterst traag over takken, gordeldieren en de oogloze holenzaal wonen ook in Americasa.

Houd de bongerds hoog

De klassieke boomgaard, een prachtig onderdeel van het traditionele Nederlandse landschap, dreigt te verdwijnen. De afgelopen 30 jaar zijn veel fruitbomen in Nederland gerooid en vervangen door machinaal te bewerken 'laagstambomen'. De landelijke campagne 'Houd de bongerds hoog' van Landschapsbeheer Nederland en de aangesloten provinciale stichtingen is gericht op aanplant van nieuwe bomen en

het verrichten van onderhoud in boomgaarden door eigenaren en vrijwilligers zodat de laatste echte 'bongerds' in stand gehouden kunnen worden. Landschapsbeheer biedt de mogelijkheid om hiervoor

een cursus te volgen. Daarnaast wil de campagne het grote publiek duidelijk maken dat hoogstamfruitbomen niet verder mogen verdwijnen.

In het weekeinde van 7 en 8 oktober worden open boomgaard dagen gehouden, klassieke boomgaarden zullen vrij toegankelijk zijn voor fietsers en wandelaars.

Windmolens geven het landschap terug aan de natuur

De redactie van Noorderbreedte ontving een aantal reacties op het artikel over windenergie in het voorgaande nummer. Hierbij een reactie van Hans van Poelje uit Paterswolde en van A.B. Woldring uit Vries met een commentaar van de redactie.

'In het laatste nummer (3-95) van Noorderbreedte schreef u hoe erg u het vond dat in Friesland zoveel windmolens het landschap gaan verstoren. Uw ergernis is begrijpelijk want een liefhebber van het landschap (waar ik mezelf ook toe reken als abonnee van Noorderbreedte) ervaart windmolens in eerste instantie als een vreemd object in de natuur.

Maar met ergernissen en verstoringen is iets merkwaardigs aan de hand. Hoe moeten we bijvoorbeeld verklaren dat we jarenlang de televisie-antennes op de daken zonder klagen hebben geaccepteerd? Pas toen de kabel-TV kwam en de antennes niet meer nodig waren, begon men opeens te

klagen over de visuele aantasting van het stadsbeeld! Een ander voorbeeld: de werknemers van de suikerfabriek in Hoogkerk staan niet bekend om hun actiebereidheid tegen de stankoverlast tijdens de bieten-campagne. En wat de windmolens in de zeventiende en achttiende eeuw betreft: werd daarover niet geklaagd omdat die van natuurlijke materialen waren gemaakt en kleinschaliger waren, zoals de redactie stelt? Of zou het iets te maken hebben met de welvaart die deze molens in de streek brachten?

Een spaaklopend proces

Blijkbaar is de persoonlijke beleving van een verstoring afhankelijk van de band die men met het verstorende verschijnsel heeft. Als je er belang bij hebt dan vind je de verstoring minder erg. Terugkerend naar de windmolens, meen ik dat de redactie niet zozeer wijst op de aantasting van de objectieve schoonheid van het landschap (als zoiets al zou bestaan) maar eerder een zwakke band heeft met het verschijnsel windmolens. U ervaart blijkbaar geen relatie tussen windmolens en landschap, zoals ik die wel ervaar. Sta me toe dat ik probeer u deelgenoot te maken van mijn persoonlijk landschapsbeleving.

Zoals bekend dient het landschap niet alleen om onze ogen te strelen, het heeft ook een natuurlijke functie: via fotosynthese zet de groene massa van het landschap kooldioxide (CO₂) en water om in koolhydraten. De door mens en dier uitgedemde CO₂ werd altijd keurig opgenomen in dit fotosyntheseprocess. Sinds we fossiele brandstoffen verstoren komt er echter méér kooldioxide in de atmosfeer dan waar het ontwerp van het landschap oorspronkelijk op berekend was. Bovendien wordt de groene massa door de wereldwijde ontbossing steeds kleiner. Het groeiende aantal mensen eist immers meer ruimte op voor zichzelf en voor de dieren van hun hamburger-economie. Je hoeft geen gediplomeerd regeltechnicus te zijn om in te zien dat dit een vanzelf spaaklopend proces is.

Tot zover is dit voor de meesten waar-

schijnlijk niets nieuws. Maar hoe zit het nu met de relatie tussen de windmolen en het landschap?

De windmolen produceert elektriciteit en vervangt daarmee de brandstof van een elektrische centrale. Een moderne windmolen kan per jaar een hoeveelheid elektrische energie van 5000 Gigajoule (miljard Joule) leveren. Om dezelfde hoeveelheid elektriciteit met een centrale op te weken is (bij een centrale-rendement van 50%) 10000 Gigajoule aan steenkool per jaar nodig, ofwel ruim 330 ton steenkool. Dit zijn zo'n 10 treinwagons kolen per windmolen per jaar! Steenkool maakt momenteel 42% van de elektriciteitsvoorziening uit. Met aardgas zien de getallen er wat anders uit, maar dit is in Nederland over enkele decennia op dus neem ik maar het steenkoolvoorbeeld.

We gaan nu even niet in op de landschapsverstoring van kolenwinning in de dagbouw-mijnen in Polen, Australië en andere landen. Het gaat hier om het kooldioxide-effect. Die 330 ton steenkool die een windmolen per jaar uitspaart, zou bij verbranding ruim 900 ton kooldioxide in de atmosfeer brengen. Eén hectare landschap kan (afhankelijk van het soort bebouwing) per jaar ca. 10 ton kooldioxide reduceren. Er is dus 90 ha landschap voor nodig om de verbranding weer goed te maken van een hoeveelheid steenkool die equivalent is met één windmolen. En dan heeft die 90 ha daarnaast geen capaciteit meer over om de natuurlijke kooldioxide van mens en dier te verwerken, maar het landschap oorspronkelijk toch voor bedoeld was!

Met andere woorden: iedere windmolen maakt 90 ha landschap vrij van de taak om de CO₂-gevolgen van ons fossiele brandstofverbruik op te ruimen. Je zou dus kunnen zeggen dat een windmolen het landschap weer teruggeeft aan de natuur! Als u weer een windmolen ziet probeer het dan eens op deze manier te bekijken. Misschien helpt het!

Hans van Poelje

De heer A.B. Woldring reageerde op de Friese plannen voor windenergie, zoals die verwoord werden in de rubriek Doodzonde.

'Uw artikel munt uit door eenzijdige visie. Windmolens worden niet geplaatst om het landschap te ontzien, maar om ons milieu leefbaar te houden door vermindering van CO2 uitstoot en beperking van het broeikaseffect. Een patiënt kan van een operatie een minder fraai litteken overhouden. Het gaat in de eerste plaats om overleven. Nu zijn windmolens altijd nog weer af te breken. Een verpest milieu zal een blijvende ramp zijn voor ons en ons nageslacht. Door de Friese windmolenvereniging 'Noordenwind' werd dit jaar reeds meer dan 1 miljoen kWh. afgeleverd. Een zeer belangrijke bijdrage om ons milieu te verbeteren. Zegt u maar gerust dank tegen die volgens u waanzinnig Friezen. Wat de geluidshinder betreft, ook hierin gaat de techniek vooruit. Windmolens zijn geen nostalgisch visueel hoogtepunt, maar hoe denken er nu al mensen over oude stoomtreinen?

Wat vindt u van de veel talrijkere en lelijke fabrieksgebouwen en kantoormonsters, die aan de rand van steden gebouwd worden. Wat heeft u gedaan om de lucht, die wij moeten inademen, schoon en gezond te houden? Ik ben zelf geen Fries, maar vind het artikel zeer beledigend voor Friezen.

Ieder dient het gebruik van minerale brandstof zoveel mogelijk te beperken en het milieu te ontzien, ook door het benutten van duurzame energie. Ik verwacht uw excuus aan de 'Friezen' in een duidelijk artikel en dat u rekening houdt met het landelijke - als met het milieu-effect...

Zo niet dan eindigt mijn abonnement op Noorderbreedte en zal ik mijn kennissenkring aanraden hetzelfde te doen.'

A.B. Woldring

Reactie van de redactie

De redactie onderschrijft zeker een aantal stellingnames van Hans van Poelje, zeker waar het gaat om het verschil tussen een en

subjectieve en een objectieve landschapswaardering.

Dat windmolens in zijn overigens zeer technocratische redentatie aan landschap (zowel ontstaan als beleving) kunnen bijdragen klopt ook wel, maar dat laat onbesproken in welk landschapstype dat, ook objectief beschouwd, wél of niet zou kunnen. Naar onze mening leent nu juist het (grootste deel van) het waddenlandschap zich er niet voor. Kenmerkend voor dit landschap is nl. (zeker in ons dichtbebouwd land) de openheid. Naast deze openheid is het ook de vogeltrek, die naast natuurlijke óók landschapsinvullende kenmerken vertoont, die het standpunt versterkt dat juist aan de waddenkust geen lange rij windmolens geplaatst moet worden.

Dat laat onverlet dat de redactie het volledig eens is met Van Poelje en Woldring dat windmolens een belangrijke en - ook in onze ogen onmisbare - rol moeten gaan vervullen in onze én in de mondiale energievoorziening.

Maar laten we daarbij dan vooral zorgvuldig de plaatsen uitzoeken waar dat zonder bezwaren gerealiseerd kan worden.

Overigens is de redactie van Noorderbreedte een grote voorstander van organisaties als 'Noordenwind' in Friesland waarvan de heer Woldring spreekt, en heeft dergelijke initiatieven ook altijd duidelijk gestimuleerd.

P.S. De Provinciale Staten van Friesland hebben trouwens inmiddels het plan danig gewijzigd. Van een hele kustlijn vol windmolens blijven we voorlopig verschoond. Er wordt nu gesproken over het - o.i. betere - idee van een opstelling van windmolens in een compacter park.

**Redactie Noorderbreedte,
Carla Alma**

Noorderbreedte 95 | 175

Noorderbreedte

is een uitgave van de gelijknamige stichting waarin samenwerken:

- Allardsoog/Hunnenschans
- Avifauna Groningen
- Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten
- Friese Milieu Federatie
- Fries Natuur Museum
- Fryske Feriening foar Fjildbiology
- Het Drentse Landschap
- Het Groninger Landschap
- IVN
- Hortus Haren
- It Fryske Gea
- K.N.N.V.
- Milieudefensie
- Milieufederatie Drentha
- Milieufederatie Groningen
- Natuurmuseum Groningen
- Nederlandse Geologische Vereniging Groningen
- Nivon
- Noordelijke Vereniging voor Historische Geografie
- Otterstation Nederland
- Stichting Vrijwillig Bosbeheer Nederland
- Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland
- Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland
- Waddenvereniging
- Wereldnatuurfonds
- Werkgroep Avifauna Drenth
- Zeehondencreche Pieterburen